

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ
ЦЕНТР ІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ З БОГЕМІСТИКИ І СЛОВАКІСТИКИ**

**Ужгородські чеські наукові читання:
історія, культура, політика, право**

Науковий збірник

**30 травня 2013 року
м. Ужгород**

Поліграфцентр «Ліра», 2013

Редакційна колегія:

Співголови:

Лендьел Мирослава, доктор політичних наук;
Ліхтей Ігор, кандидат історичних наук.

Відповідальний секретар:

Стряпко Антоніна, кандидат політичних наук.

Члени редколегії:

Віднянський Степан, доктор історичних наук;
Вовканич Іван, доктор історичних наук;
Кіш Єва, доктор історичних наук;
Кірсенко Михайло, доктор історичних наук;
Лемак Василь, доктор юридичних наук;
Мандрик Іван, доктор історичних наук;
Мітряєва Світлана Іванівна, кандидат історичних наук;
Палінчак Микола, кандидат історичних наук;
Пелін Олександр, кандидат філософських наук;
Приходько Володимир, доктор економічних наук;
Шніцер Ігор, кандидат історичних наук.

*В оформленні використано акварель народного художника України
Василя Скакандія із серії «Празькі етюди».*

*Матеріали публікуються в авторській редакції.
Автори статей несуть повну відповідальність
за достовірність наведених фактів, цитат, дат, географічних назв,
власних імен та інших відомостей.*

ISBN 978-617-596-132-2

© Науково-дослідний інститут Центральної Європи ДВНЗ “УжНУ”, 2013
© Центр історичних студій з богемістики і словакістики ДВНЗ “УжНУ”, 2013
© Автори статей, 2013
© Лендьел М.О., Ліхтей І.М., Стряпко А.Д., упорядкування, 2013
© Поліграфцентр «Ліра», 2013

ЗМІСТ

ЧЕХІЯ: ПОГЛЯД З УКРАЇНИ (Лендьел Мирослава, Ліхтей Ігор).....6

**1.МИНУЛЕ: ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА ЧЕСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ,
ПЕРШОЇ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА
СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ.....10**

Волошин Тетяна, Поп Дмитро. ВЕЛИКА МОРАВІЯ – КОЛИСКА
СЛОВ'ЯНСЬКОГО ХРИСТИЯНСТВА..... 10

Мокрянин Діана. ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ЄВРОПІ
В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ X СТ. ТА ЇХ ВПЛИВ НА ХАРАКТЕР
ЧЕСЬКО-НІМЕЦЬКИХ ВІДНОСИН 18

Прохненко Ігор. ЗНАХІДКИ ЛОШТИЦЬКОГО ПОСУДУ
НА РУЇНАХ КОРОЛЕВСЬКОГО ЗАМКУ..... 32

Пењак Павло. ЯН ЕЙСНЕР І ВИВЧЕННЯ СТАРОЖИТНОСТЕЙ
ЗАКАРПАТТЯ 40

Ліхтей Ігор. РЕГЕНТСТВО БРАНДЕНБУРЗЬКОГО МАРКГРАФА
ОТТОНА V ДОВГОГО НАД СПАДКОЄМЦЕМ ЧЕСЬКОГО ТРОНУ
ВАЦЛАВОМ (1278–1283) 46

Андрусяк Ярослав. РОЛЬ ЧЕСЬКОГО ДВОРЯНСТВА У ВІЙСЬКОВО-
ПОЛІТИЧНОМУ ПРОТИСТОЯННІ МІЖ ВЛАДИСЛАВОМ II
ЯГЕЛЛОНОМ ТА МАТЯШЕМ КОРВІНОМ У 1471–1475 РР..... 62

Товтин Яна. ОБРАННЯ ФЕРДИНАНДА I ГАБСБУРГА
ЧЕСЬКИМ КОРОЛЕМ..... 68

Матяш Світлана. СЕЙМ 1608 Р. В КОРОНІ СВ. ВАЦЛАВА ЯК
ПРИКЛАД МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ..... 73

Нагірняк Тетяна. СТАНОВИЩЕ І СТАТУС ШЛЯХТИ ЧЕХІЇ ЗА
ТИТУЛАТУРОЮ ДО І ПІСЛЯ БІЛОЇ ГОРИ 84

Керецьман Надія. УКРАЇНСЬКА МУЗИКА В ЧЕХІЇ
(ОСТАННЯ ТРЕТИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)..... 98

Кірсенко Михайло. ТОМАШ ҐАРИК МАСАРИК І
ПЕРША ЧЕХОСЛОВАЦЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ 107

Полянська Олена. ПОГЛЯДИ ЕДВАРДА БЕНЕША
НА ЗАСАДНИЧІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІГИ НАЦІЙ .. 113

РЕГЕНТСТВО БРАНДЕНБУРЗЬКОГО МАРКГРАФА ОТТОНА V ДОВГОГО НАД СПАДКОЄМЦЕМ ЧЕСЬКОГО ТРОНУ ВАЦЛАВОМ (1278–1283)

У статті розглядаються події, що відбувалися в Чеському королівстві у 1278 – 1283 рр. У цей час внаслідок загибелі короля Пршемисла Отакара II та малолітства його сина Вацлава країну було поділено між кількома можновладцями: німецьким королем Рудольфом I Габсбургом, вроцлавським князем Генриком IV Пробусом та бранденбурзьким маркграфом Оттоном V Довгим. Останній став опікуном малолітнього Вацлава і мав управляти чеськими землями. Однак Оттон V виявився кепським управителем, вивіз Вацлава за межі країни і всіляко намагався ізолювати його від чеського народу. Автор приходить до висновку, що така ситуація активізувала чеську шляхту, яка доклала максимум зусиль для того, аби повернути Вацлава додому.

Ключові слова: Рудольф I Габсбург, бранденбурзький маркграф Оттон V Довгий, вроцлавський князь Генрик IV Пробус, чеська шляхта.

Після того, як 26 серпня 1278 р. на Моравському полі в жорстокій битві з німецьким королем Рудольфом I Габсбургом (1273–1291) трагічно загинув Пршемисл Отакар II (1253–1278), "король золотий і залізний" в оцінці тогочасних хроністів, його син Вацлав II залишився єдиним спадкоємцем чеського трону. Та позаяк на той час Вацлавові не виповнилося ще й семи років, самостійно правити в Чеському королівстві він не міг. Тож за владу над країною та право стати опікуном малолітнього Вацлава II розгорілася справжня боротьба, в яку втрутився й переможець Пршемисла Отакара II король Рудольф I Габсбург. На той час він знаходився на вершині своєї звитяги і вже на наступний день після переможної битви Рудольф I Габсбург зі своїми вояками перейшов австрійсько-моравський кордон і вступив на територію Чеського королівства. Свого супротивника він не дозволив навіть поховати, а розпорядився доправити його тіло до Відня. Там останки Пршемисла Отакара II було забальзамовано і за наказом Рудольфа I Габсбурга виставлено на споглядання у Відні спочатку в костелі Шотландського монастиря (*Schottenkirche*), а потім – у храмі чернечої обителі міноритів [10,

s.46–47, 301, прим. 71; 26, s.441–475]. Це мало переконати всіх у загибелі могутнього чеського володаря.

У Моравії владу Рудольфа I Габсбурга без жодного спротиву визнали Зноймо, Їглава, Брно, Оломоуц та інші міста. Тамтешній німецький патриціат Рудольф I Габсбург привертав на свій бік підтвердженням давніх привілеїв та даруванням нових свобод. З гірким серцем німецькому королеві підкорився оломоуцький єпископ Бруно (*Bruno, Bruno von Schauenburg, Brunon ze Schauenburku*, 1245–1281), близький помічник Пршемисла Отакара II. На схилі своїх літ єпископ став очевидцем руйнування Пршемислових звершень, які той намагався вчинити упродовж усього свого життя та до яких доклав чимало зусиль і сам Бруно. Досить швидко військо Рудольфа I Габсбурга заволоділо всією Моравією [10, s.49; 22, s.362; 25, s.208].

Тільки-но до Праги надійшла звістка про смерть Пршемисла Отакара II, його вдова – королева Кунігунда (*Кунгунда, Cunegunda, Kunigunda, Kunhuta*, пом.1285 р.), яка залишилася з трьома малолітніми дітьми (двома доньками і сином), опинилася в дуже складному становищі. Адже вся відповідальність за ситуацію в державі, яка виходила з-під контролю, лягла саме на її плечі. Знову підняла голову шляхта, заколот якої Пршемисл Отакар II придушив незадовго до початку війни з Рудольфом.

Спочатку Кунігунда вирішила вжити заходів щодо тих чеських вельмож, яких підозрювала у зв'язках із Рудольфом I Габсбургом. До таких, на її думку, належав і протонотар Генріх (*Індржих, Jindřich z Garsu*). Він був спочатку парафіяльним священиком у австрійському Гарсі, а вдтак став каноніком празьким і вишеградським та виконував у Пршемисла Отакара II обов'язки королівського протонотаря, а отже, мав значний вплив на придворні і дипломатичні справи. Тому 14 вересня 1278 р. Кунігунда наказала ув'язнити цього чиновника. Щоправда, уже через чотирнадцять днів празький єпископ Ян III змусив Кунігунду звільнити з-під варті опального Генріха [9, s.42; 21, s.292]. Дослідник В.Ванічек хибно вважає, що Кунігунда була змушена відпустити Генріха під тиском новообраного празького єпископа Тобіаша [22, s.361].

Вдтак королева-вдова стала негайно шукати допомогу у середовищі тих можновладців, які були тісно пов'язані з празьким двором. Передусім Кунігунда звернулася з листами до племінника свого покійного чоловіка Бранденбурзького маркграфа Оттона V Довгого (бл.1246–1298) та його овдової матері Божени (*Božena, Blažena, Beatrix*, бл.1230–1290), сестри Пршемисла Отакара II, яка упродовж усього життя підтримувала зі своїм славним братом тісні стосунки. Побоювання, що Рудольф I Габсбург прагне повністю знищити увесь рід Пршемисловичів, спонукало Кунігунду просити Оттона якнайшвидше прибути до Чехії їй на допомогу. При цьому

королева наголошувала, аби той не забував, що саме на нього її покійний чоловік покладав великі надії у справі захисту своєї країни і родини у випадку, якщо би з ним щось трапилось (20, n.1144, p. 491, n. 1145, p. 492; 21, s.292). На думку деяких істориків, вдатися до такого кроку у разі своєї загибелі Пршемисл Отакар II нібито порадив Кунігунді перед битвою на Моравському полі, адже він цілковито довіряв Оттонові V Довгому [9, s.42].

Хто ж був той муж, на підтримку якого в лиху годину так сподівалася королева Кунігунда? Бранденбурзький маркграф Оттон V Довгий походив з роду Асканіїв. Цей рід ще з 1156 р. володарював у Бранденбурзькому маркграфстві. Асканіїв були нащадками відомого завойовника і організатора походів проти полабських слов'ян Альбрехта Ведмеда (1134–1170), який отримав владу в Бранденбурзі від імператора Фрідріха I Барбаросси як винагороду за втрачене Саксонське герцогство. У XIII ст. рід Асканіїв розділювався на дві гілки: йоганівську, названу так за ім'ям маркграфа Йоганна I (бл. 1213–1266), і оттонівську, засновником якої був Йоганів молодший брат Оттон III (1220–1267). До цієї Оттонівської гілки належав і Оттон V. Особливістю роду Асканіїв можна вважати те, що титул маркграфа мав не лише найстарший його представник. Цим титулом послуговувалися всі представники роду по чоловічій лінії. Тому досить заплутаним видається з'ясування приналежності окремих представників роду, позаяк не береться до уваги родова гілка (йоганівська чи оттонівська). Тобто титул маркграфа мав, так би мовити, безперервний характер. У результаті, в оттонівській лінії знаходимо Оттона III, Оттона V, тоді як Оттон IV належить до йоганівської гілки.

Слід відзначити, що Оттон IV (1266–1308), який зазвичай у літературі відомий за своїм середньовічним прізвиськом Оттон зі Стрілою (його він отримав після того, як внаслідок важкого поранення з його тіла повсякчас стирчала частина стріли), подібно до Оттона V, був у близьких стосунках із празьким двором. Оттон IV належав до прибічників Пршемисла Отакара II, під його штандартом брав участь у битві на Моравському полі.

Щодо Оттона V, то його батьком був засновник оттонівської лінії – маркграф Оттон III, а матір'ю – уже згадувана Божена, сестра Пршемисла Отакара II. Отже, Оттон V був двоюрідним братом Вацлава II. Щоправда, цей двоюрідний брат був набагато старшим, позаяк народився десь близько 1246 р. (точної дати його появи на світ не зафіксовано). В час, коли в Чеському королівстві сталися вищеокреслені події, йому, отже, було десь 32 роки.

Згідно з описами мінезінгерів, яких Оттон V щедро заохочував, він був вродливим чоловіком і придворним рицарем. У свої понад тридцять років мав уже чималий управлінський досвід, набутий у себе вдома, позаяк із

1267 р., коли помер його батько, володів Бранденбурзьким маркграфством. Маркграф Оттон V добре орієнтувався в тогочасній ситуації в Європі, знав чеське суспільство і як близький родич та важливий союзник Пршемисла Отакара II часто бував при королівському дворі у Празі. Там його знали як елегантного та галантного рицаря. Щоправда, Оттон V Довгий не брав участі у битві на Моравському полі, позаяк саме тоді був змушений боронити Бранденбурзьку марку від вторгнення Великопольського князя Болеслава IV Побожного (*Boleslav Pobojny, Boleslav Pobožny*, 1239–1279) та герцога Померанії Мествіна (Мстивоя) II (*Mestwin, Mściwój*, 1266–1294). Та на цей раз Оттон V Довгий миттєво відреагував на прохання Кунігунди і в супроводі 400 важкоозброєних вояків прибув в осиротіле Чеське королівство [10, s.51–52; 21, s.292, 298–300].

Однак поразка і смерть Пршемисла Отакара II неабияк змінила Оттона V Довгого. Тепер у Празі він поводився як зажерливий суверен і аж ніяк не міг бути запорукою надійного захисту королівства. Празький град зайняли підрозділи знахабнелих бранденбурзьких вояків. Їхня манера поведінки викликала незадоволення з боку місцевого люду й набияк насторожувала Кунігунду. Тож королева-вдова вирішила за краще перебраться зі своїм придворним оточенням у Старе Місто. Згодом у листі до угорського короля Ласла IV Кумана (1272–1288), точну дату написання якого не встановлено, вона зізнавалася, що запросила маркграфа Оттона V Довгого, бо була переконана в його особистій порядності (20, n.1200, p.520)

Про свої опікунські права заявив ще один родич Пршемисловиців: вроцлавський князь Генрик IV Пробус (польськ. *Henryk IV Probus*, 1257/1258–1290). Він був сином вроцлавського князя Генрика III Білого, який помер у 1266 р., коли його спадкоємець мав десь 8 років. З чеськими володарями Генрик IV Пробус перебував у родинних стосунках через свою бабусю Анну, дружину вроцлавського князя Генрика II Побожного, яка була донькою Пршемисла Отакара I [2, s.286; 9, s.48]. Тож рано втративши батька, Генрик IV Пробус виростав при дворі чеського короля й, подібно до Оттона V Довгого, належав до союзників Пршемисла Отакара II та брав активну участь у битві на Моравському полі. Як відзначає Йозеф Шуста, Генрик IV Пробус, покликаючись на те, що покійний король йому також доручив взяти під захист свого сина, спирався на якісь невідомі нам спадкові домовленості з Пршемислом Отакаром II, згідно з якими висунув претензії на Кладський край [21, s.294].

Десь наприкінці вересня 1278 р. Генрик IV Пробус вступив зі своїм військом на терени Чеського королівства з наміром взяти опіку над Вацлавом II, а на період його малолітства стати управителем країни. До таких дій його активно спонукала стурбована Кунігунда, яка на той час вже

встигла розчаруватися в особі Оттона V Довгого. За регентство між обома претендентами точилася боротьба. На межі вересня-жовтня 1278 р. війська опонентів, які були підсилені угрупованнями чеської шляхти, стали перед Прагою, готуючись до битви. Та в останній момент Оттона V Довгого рішуче підтримав німецький патриціат у Празі, тож Генрик IV Пробус був змушений відступити [10, s.48; 21, s.293–294, 25, s.209].

З огляду на неспокійну ситуацію у Празі, король Рудольф Габсбург з частиною війська попрямував з Моравії в Чехію й отаборився на Чаславщині, неподалік села Габри. При цьому вояки німецького володаря утримувалися за рахунок володінь Вілемовського та Седлецького монастирів. Звідти Рудольф I Габсбург звернувся до чеської шляхти та містян з маніфестом, в якому наголошував, що земля чеська як вільне імперське лено знаходиться в його руках. Тож Рудольф Габсбург закликав чеську шляхту (до лідерів якої, згідно з повідомленням “Збраславської хроніки”, відрядив послів) й представників міст прибути до нього в табір і там, подібно до мораван, виявити йому належну шану [10, s.49; 16, p.15; 20, n.1152, p.494–495; 21, s.294–295; 22, s.366; 24, s.41].

На зміну ситуації миттєво відреагувала королева-вдова Кунігунда, яку, очевидно, підкупила запевнення Рудольфа I Габсбурга про те, що дітям Пршемисла Отакара II він гарантує “милосердя, захист і безпеку” [12, s.48]. До того ж, вона відразу усвідомила, що лише німецький володар зможе вигнати з країни військо бранденбурзького маркграфа. На думку чеського дослідника В. Ванічека, задля цього Кунігунда готова була укласти угоду і навіть підтримати Рудольфа Габсбурга, але за умови, що той визнає Генрика IV Пробуса титором (опікуном, з лат. *tutor* – захисник) спадкоємця трону Вацлава II. Для того, аби схилити німецького короля підтримати її рішення, Кунігунда мала ще один шлюбний політичний козир – свою другу доньку Анежку (Агнес, 1269–1296), яка була незарученою [22, s.366].

Ініціатором перемовин між Рудольфом I Габсбургом і Кунігундою став, очевидно, “великий прецептор” Ордену іоанітів “*per Boemie et Dacie regna, nec non Austrie, Moraviwue et Polonie partes*” Герман фон Браунсгорн (*Hermann von Braunshorn, Heřman z Braunshornu*). Йому королева-вдова підтвердила привілей чеського князя Собеслава II для іоанітів. Тож 16 жовтня 1278 р. у Седлецькому монастирі Кунігунда, з якою були також її діти, зустрілася з Рудольфом I Габсбургом. Тут вона вела перемовини про повернення тіла свого загиблого чоловіка, останки якого все ще знаходилися у Відні, і одночасно попросила в Рудольфа I Габсбурга допомоги у вирішенні заплутаної ситуації, що склалася в Чехії.

Під час зустрічі між Рудольфом I Габсбургом і Кунігундою було домовлено про її матеріальне забезпечення як вдови Пршемисла Отакара II.

Для Кунігунди, зокрема, було встановлено виплату в розмірі 3000 марок з деяких чеських товарів та маєтків в Опавському краї. В Седлеці було також підтверджено домовленість щодо укладання шлюбу між Вацлавом II та донькою Рудольфа I Габсбурга, на який батьки погодилися 1276 р., тобто ще за життя Пршемисла Отакара II. Але тут уперше було чітко сказано, що Вацлавою майбутньою дружиною стане наймолодша донька Рудольфа I Габсбурга – Гута (1271–1297). Крім того, німецький король уклав у Седлеці угоду про одруження свого сина Рудольфа Габсбурга Молодшого (1270–1290) з донькою Пршемисла Отакара II й Кунігунди – Анежкою [10, s.49; 21, s.296; 22, s.366–367]. Як відзначає В.Ванічек, результатом переговорів було фактичне укладання остаточного “мирного договору” між двома династіями і налагодження співпраці у нових умовах [22, s.366].

Такий перебіг подій аж ніяк не налякав Оттона V Довгого, який разом зі своїми чеськими спільниками прибув до Коліна (Kolín, місто в Середньочеському краї, на березі річки Лаби, нім. назва якої Ельба) і перекрив Рудольфові I Габсбургові шлях на Прагу. Подальше протистояння загрожувало перерости у нову сутичку [25.s.209]. Тому врегулювати чеське питання німецький король запропонував шляхом мирних перемовин. Для цього було створено п’ятичленну комісію, яку очолив Зальцбурзький архієпископ Фрідріх фон Валхен (*Fridrich von Walchen, Fridrich z Walchenu*). Крім нього, до її складу увійшли нюрнберзький бургграф Фрідріх Гогенцолерн, тирольський граф Менгарт II, які боронили інтереси Рудольфа I Габсбурга, а також Оломоуцький єпископ Бруно і маркграф Оттон IV Бранденбурзький (Оттон зі Стрілоу), що відстоювали позиції Оттона V Довгого [21, s.295; 22, s.366].

Врешті-решт обидві сторони досягли згоди. Управителем Чехії та опікуном Вацлава II на найближчі п’ять років став маркграф Оттон V Довгий, тоді як Моравія на такий самий термін дісталася Рудольфові I Габсбургу. Вроцлавський князь Генрик IV Пробус отримав на невизначений термін у володіння Кладський край [10, s.49; 13, s. 138–139; 18, p.333; 21, s.296; 22, s.366–367]. Через п’ять років Чеське королівство мало бути відновлене під владою Вацлава II. В Седлеці було домовлено про ще один шлюб. Намагаючись прихилити на свій бік усе ще вороже налаштованого Оттона V Довгого, Рудольф I Габсбург запропонував укласти так званий подружній союз між своєю донькою Ядвигою (пом.1286 р.) та молодшим братом нового управителя Чехії Оттоном VI (бл.1255–1303) [10, s.49; 22, s.366–367]. В листі з Рудольфового формуляру король інформує свою дружину про заручини двох своїх доньок відповідно з Вацлавом II та з Оттоном VI, братом Оттона V Довгого [20, n.1164, p.499].

Отже, Чеське королівство виявилось розділеним між кількома можновладцями. Та, як справедливо відзначає історик В.Ванічек, це аж

ніяк не означало кінець Чеської державності (*finis Bohemiae*), адже Оттон V Довгий не став володарем усіх чеських земель [22, s.367]. Празький аналіст наголошує, що він володів лише Празьким градом і більшою частиною Чехії (...*Branburiensis marchio obtinuit Pragense castrum cum maiori parte Bohemiae...*) [18, p.333]. Незалежне становище зберегла також шляхта, позаяк імперські князі заволоділи лише частиною королівських міст, замків (градів) тощо. Завдяки могутнім Асканіям і позиції чеської шляхти становище Рудольфа I Габсбурга в Центральній Європі було обмежено. Щоправда, невпинно зростав його авторитет у цьому регіоні. І навіть Генрик IV Пробус приніс німецькому королю ленну присягу [22, s.367–368].

Королева Кунігунда хоча й отримала від Рудольфа I Габсбурга як володаря Моравії права на Опавський край, однак стала заручницею Вацлавового опікуна Оттона V Довгого. Сам Рудольф Габсбург після завершення перемовин повернувся в Моравію для вирішення низки адміністративних справ. Щоправда, в Моравії він довго не затримався. Управління краєм німецький володар розділив між двома довіреними особами. Південну частину Моравії було передано під опіку Базельського єпископа Генріха, а її північний регіон Рудольф I Габсбург довірив досвіченому оломоуцькому єпископові Бруно, який у грамоті від 26 листопада 1279 р. титулується як "*Olomucensis et Preroviensis prouinciarum vicedominus*" [4, n. CLXX, p.231; 10, s.50; 14, s.100]. Це дає підстави В.Ванічекові стверджувати, що єпископ Бруно здійснював управління "провінції оломоуцької і пршеровської" [Ванічек]. Після смерті в 1281 р. єпископа Бруно Рудольф I Габсбург призначив намісником у Моравії свого зятя – Саксонського герцога Альбрехта II (1260–1296) [14, s.100]. Владнавши в такий спосіб питання управління Моравією, Рудольф I Габсбург перебрався з військом у Австрію, яка на деякий час стала місцем його перебування [10, s.50].

Намір зміцнити родинні зв'язки між Пршемисловичами і Габсбургами не полишав і Кунігунду, яка вбачала в особі Рудольфа I свого захисника. Через деякий час дві королівські родини зустрілися, аби закріпити домовлені шлюбні союзи. У джерелах немає одностайності з приводу того, як відбулася ця подія. На думку дослідниці К.Харватової, це могло бути в листопаді 1278 р. або в січні 1279 р. в Їглові, або ж у Чаславі. Відкритим, як вважає К.Харватова, залишається також питання про те, чи там ішлося про заручини чи про так зв. дитячий шлюб, який уклали майбутній чеський король з Гугою, з одного боку, і Рудольф Габсбург Молодший з чеською принцесою Анежкою – з боку іншого. У Середньовіччі для укладання дитячого шлюбу рубіжним порогом вважався вік, коли претендентам виповнилося 7 років. Саме такий вік мали Вацлав і Гуга. Натомість Рудольф Габсбург Молодший мав вісім років. Але найстаршою з цієї четвірки була чеська принцеса

Анежка, яка наближалася до свого десятиліття. В такому разі, наголошує К.Харватова, між представниками двох династій уже могла бути укладена якась попередня подружня обітниця, домовленість про майбутній шлюб. З правової точки зору укладений таким чином шлюб вважався чинним, однак реальної сили набував тоді, коли обидва претенденти досягали повноліття. При цьому, для дівчини повноліттям вважалось дванадцять, а для хлопця – чотирнадцять років. Розходження у свідченнях тогочасних джерел не дозволяє, як вважає К.Харватова, достеменно з'ясувати, чи у 1279 р. відбулися заручини Вацлава з Гутою, чи було укладено дитячий шлюб. Якщо взяти до уваги, наголошує дослідниця, повідомлення “Збраславської хроніки” про так зване Вацлавове весілля, яке відбулося у 1285 р. в Егері (нині – місто Хеб у Чехії) і мало формальний характер, то можна стверджувати, що в 1278-ому чи в 1279 році йдеться про дитячий шлюб [10, s.50–51].

Згідно з оповідями хроніки Отокара Штирійського, які, однак, є очевидною ідеалізацією, а не реальним описом тих урочистостей, родинне зібрання в Їглаві чи у Чаславі слід сприймати як встановлення пршемислівсько-габсбурзького примирення. Кожний рицар сидів між двома представницями знаті. Королевич Вацлав тут зустрівся з Гутою, яка познайомила його зі своїми фрейлінами. Обличчя королеви Кунігунди було прикрите вуаллю, але на прохання Рудольфа I Габсбурга вона її погодилася зняти. Про злагоду між двома родинами свідчать і наведені Отокаром Штирійським слова Рудольфа I Габсбурга: „Після страшної ворожнечі торжествує примирення” [5, v. 17859, p. 237–240; 10, s.51; 22, s.68].

Про примирення двох династій та укладання шлюбу між дітьми Пршемисла Отакара II й Рудольфа I Габсбурга пишуть і такі чеські дослідники, як Й.Шуста та В.Ванічек. Однак Й.Шуста не деталізує, між ким саме було укладено подружній союз, а також вважає, що події відбувалися в десь у січні 1279 р. в Чаславі або Їглаві [21, s.304]. Натомість В.Ванічек стверджує, що йдеться про дитячий шлюб принцеси Анежки з Рудольфом Габсбургом молодшим, а саме дійство проходило, очевидно, в Їглаві [22, s.368].

Як володар Оттон V Довгий не зміг проявити себе в чеських землях. Спочатку він робив спроби відновити центральну владу, намагаючись розібратися у сплетінні інтересів угруповань, які тоді панували в чеському суспільстві, але не досяг успіху. Не здобув бранденбурзький маркграф достатнього авторитету і серед чеської шляхти. Не вистачало йому, мабуть, і політичної розсудливості, позаяк уже в перші тижні свого володарювання він розпочав суперечку з Кунігундою і навіть налаштував проти себе чеську церкву.

Так, 21 жовтня 1278 р., майже через два місяці після загибелі Пршемисла Отакара II, помер празький єпископ Ян III. Він очолював празьку дієцезію

упродовж двадцяти років (1258–1278) і з покійним правителем його пов'язувала тривала співпраця. Таким чином, чехи упродовж короткого часу втратили ще одного впливового достойника своєї країни. Новим празьким єпископом став представник чільного шляхетського роду Бенешовичів – Тобіаш (1278–1296), якого часто хибно називають Тобіашем із Бехіне. З огляду на неспокійну ситуацію в чеських землях, новообраний владика попросив у свого ієрарха – Майнцького архієпископа – дозволу не їхати до нього на хіротонію, а отримати єпископські свячення від оломоуцького єпископа Бруно. Коли жаданий дозвіл було отримано, то Тобіаш вирушив у Моравію і 26 лютого 1279 р. був урочисто висвячений в Оломоуці [6, s. 151–156; 10, s.52–53; 18, p.333–335; 22, s.373–374; 23, p.335–339].

За період відсутності Тобіаша маркграф Оттон V Довгий розпорядився обшукати храм св.Віта, звідки його вояки винесли чимало скарбів. При цьому було вчинено наругу і над могилою св. Вацлава. Коли ж єпископ повернувся до Праги, то Оттон відмовився впустити його у Празький град і не дозволив йому служити урочисту месу в кафедральному храмі св.Віта. Через це Тобіаш відправив месу в Страгові в антисаксонській атмосфері. І надалі регент чинив єпископові серйозні перешкоди. Празький кафедральний храм св.Віта було дозволено відвідувати лише окремим членам капітулу. Для більшості церковних ієрархів доступ туди був заборонений. Майже символічно, немовби хотіли продемонструвати хворобливий стан королівства, дзвони храму св.Віта замовкли на два роки [6, s. 159–164, 210–211, 220; 10, s.52–53; 18, p. 340–341, 343–346; 22, s.374].

Так само, як у церковній сфері, Оттон V Довгий не зумів завоювати прихильність і в середовищі чеської шляхти. Непопулярні жорсткі заходи, які мали забезпечити його міцну владу, не викликали великих симпатій. Тривалий час поганими залишалися його стосунки з королевою Кунігундою, яка через це й надалі вважала за доцільне перебувати зі своїми дітьми та придворними за межами Празького граду. Вона проживала десь у середмісті Праги, очевидно, неподалік монастиря св. Франциска. Таким чином, у Празі існували два осідки. Один у Празькому граді, який належав Оттонові V Довгому, інший – у місті, де жила королівська родина і де поки що перебував також Вацлав. Королівською родиною опікувалися самі містяни.

Отже, Оттон V Довгий виявився кепським управителем Чеського королівства. Зважаючи на обставину, що його авторитет залежав лише від опікунства, Оттон V Довгий, як повідомляє “Збраславська хроніка”, підкупив містян тим, що віддав їм якісь королівські маєтки і за це ті погодилися віддати йому Вацлава [16, p.15; 24, s.41]. Тож 21 січня 1279 р. Вацлава було доставлено у Празький град і передано під опіку Ржегоржа з Дражиць (*Řehoři z Dražic*, батько майбутнього єпископа Яна IV з Дражиць) [8, s.63; 22, s.369].

Однак уже 4 лютого 1279 р. за наказом бранденбурзького маркграфа Вацлава було відвезено в замок Бездеж (на півночі Чехії), який звів упродовж 1264 – 1278 рр. Пршемисл Отакар II [6, s.164; 9, s.46; 22, s.369; 23, p.346]. Учений Й. Шуста з цього приводу відзначив, що, очевидно, цей віддалений замок, яким опікувався бранденбурзький бургграф Герман, здавався Оттонові V Довгому більш безпечним пристанищем, ніж надто просторий Празький град [21, s.305]

На думку медієвіста В.Ванічека, королева Кунігунда або залишилася на короткий час у Празі, або сюди ще раз повернулася, а вже потім також опинилася в замку Бездеж [22, s.369]. Як повідомляє празький хроніст, у Бездежі королева Кунігунда та її син Вацлав опинилися “під вартою прежорстоких німців-чужоземців, які перекрили повністю усім чехам доступ до них... І від тієї доби розпорошився і двір пані королеви, і челядь, яка зросла перед тим до великого числа знатних юнаків і дівчат та інших рицарів, слуг і урядовців” (...*sub custodia alienigenarum saevissimorum Theutonicorum, omnibus Bohemis ad ipsos introitum penitus denegando... Et ex illa hora curia dominae reginae et familia eius, quae ad magnam numerositatem creverat tam in domicellis nobilium quam in domicellabus et aliorum militum servorum officialium, imminuta est et dispersa*) [6, s.165; 23, p.347].

Щоправда, як свідчить цей же автор, Кунігунда отримала від бургграфа Германа дозвіл покидати Бездеж і відвідувати навколишні костели й монастирі [6, s.165–166; 23, p.347 – 348]. Королевичем Вацлавом, очевидно, безпосередньо опікувалася його няня Елішка (*Elizabeth*), як це було заведено в аристократичних родинах. Коли вже Вацлав підріс і не потребував доглядальниці, то 24 жовтня 1283 р. видав грамоту, якою подарував Елішці село Радлице (*Rodlicz*, сьогодні – це частина празького Сміхова) [9, s.46; 20, p.2364, p.1026; 22, s.372].

У лютому 1279 р. “*marchio Brandenburgensis, tutor domini Wenzeslavi illustris principis regni Boemie generalis*” Оттон V Довгий відвідав Відень. Там він долучився до обряду заручин свого молодшого брата Оттона VI з Рудольфовою донькою Ядвігою. Обидва правителі при цьому обговорювали становище Вацлава та Кунігунди [21, s.305; 22, s.372].

Долею Вацлава переймалася і чеська шляхта, яка наполягала на його поверненні до Праги. Як повідомляє празький аналіст, десь наприкінці зими – на початку весни 1279 р. Оттон V Довгий зібрав чеську шляхту і став вимагати від неї присягу на вірність. І хоча клятву вірності маркграфові склали лише окремі представники знаті, він був змушений погодитися піти на певні поступки. Так, шляхта домоглася обіцянки маркграфа привезти “пані королеву та її сина назад з Бездежу і поселити їх у Празькому граді, де є визнаний осідок чеського короля і всього королівства і де також юний

королевич народився і був вихований. Позаяк діти мають більшу втіху з того, коли проживають на своїй батьківщині” (*quatenus dominam reginam cum filio suo reductos de Bezdyez castro, locaret eos in urbe Pragensi, ubi sedes regis Bohemorum et totius regni esse non dubitatur, ubi eiam puer ducellus natus est et edukatus. Maiori enim solatio pueri gaudent in loco nativitatis suae commorantes*) [6, s.165; 23, p.347]. Та як свідчить подальший перебіг подій, Оттон V Довгий не поспішав виконувати своє слово.

У квітні 1279 р. відбулося перенесення останків короля Пршемисла Отакара II з Відня до Знойма, де їх було тимчасово поміщено у династичному об'єднаному монастирі міноритів і кларисок. Королева Кунігунда отримала дозвіл вклонитися праху свого чоловіка. Проте вона, як відзначає празький аналіст, “спрямувала свій шлях у Опаву і так хитро й розумно вирвалася з туги й утисків, яких зазнавала від німців” (*divertit gressus suos in Opaviam, et sic astute et sapienter angustias et molestias, quas patiebatur ex parte Theutonicorum, evasit*) [6, s. 166; 23, s.348]. Спираючись на це повідомлення, чимало дослідників наголошують, що Кунігунда використала можливість побувати біля тлінних останків Пршемисла Отакара II як привід покинути Бездеж і назад уже не повернулася. Однак К.Харватова піддає сумніву таке пояснення цього вчинку. Адже, наголошує дослідниця, на відміну від королевича Вацлава, який насправді не смів покинути замок, його матір ніхто насильно тут не тримав. Ув'язнення з сином Кунігунда ділила добровільно. У замку Бездеж витримала два чи три місяці, після чого й вирішила покинути сина. Звичайно, вважає К.Харватова, що Вацлавове ув'язнення її принижувало, особливо, коли матеріальне становище королівської родини не було на тому рівні, до якого Кунігунда звикла і яке прагнула забезпечити своєму синові. Тож королева, скоріш за все, покидала Бездеж з почуттям, що принесе Вацлаву більше користі, якщо зовні домагатиметься його звільнення [10,s.54].

На початку осені 1279 р. Оттон V Довгий призначив своїм представником у чеських землях бранденбурзького єпископа Гебгарта, а сам виїхав у Бранденбург. Згідно з повідомленням празького хроніста, єпископ Гебгарт не мав жодного інтересу у встановленні миру в чеських землях. Для нього важливішим було розширення своєї прямої влади і збільшення прибутків. З ерою Гебгарта пов'язується наростання кризи і безладу в країні. [6, s. 166; 22, s.375; 23, p.348]. У Празький град було заборонено пропускати каноніків, які вважалися прибічниками Кунігунди. Саму ж королеву-вдову Гебгарт вважав політичним противником маркграфа [6, s.167; 22, s.375; 23, p.349].

Після того, як Кунігунда подалася у свої володіння в Моравії, королевич Вацлав був змушений миритися зі своїм становищем. У Бездежі він пробув менше року. В листопаді 1279 р. Оттон V Довгий відвіз Вацлава

до Бранденбурга. Їхній шлях до Бранденбурга пролягав через Житаву, яке тоді було найпівнічнішим чеським містом. Там вони затрималися на деякий час. В Житаві королевич Вацлав жив у вежі над Згоржелецькою брамою. Із Житави маркграф Оттон V Довгий і Вацлав попрямували до Берліна, а звідти – до найближчого замку Шпандау, куди прибули наприкінці грудня 1279 р. [9, s.49; 10, s.55–56; 21, s.309–310; 22, s.373].

Слід відзначити, що найбільш детальним розповідним джерелом про життя Вацлава є “Збраславська хроніка”. В ній у сугестивній формі перелічено страждання, які довелося пережити Вацлаву під опікою Оттона V Довгого. При цьому наголошується, що королевича морили постами й голодом, він ходив у потертому одязі, подертих черевиках і под [16; p.16; 24, s.42]. Яким насправді було життя Вацлава у Бранденбурзі – сказати важко. Адже “Збраславська хроніка” з’явилася вже після Вацлавової смерті, він не був знайомий з її текстом, а отже, не міг нічого заперечити. На думку медієвіста К.Харватової, якщо взяти до уваги міста, де Вацлав в дитячому віці було ув’язнено, виявляється, що після досить добре облаштованого Бездежу, маркграф Оттон V Довгий відвіз чеського королевича у свій улюблений родовий замок Шпандау. Представники Оттонівської гілки Асканіїв на той час ще не мали постійної резиденції і саме Шпандау належав до числа кількох замків, де Оттон V Довгий та його родичі регулярно перебували. З усіх своїх маєтків Оттон V Довгий бував найчастіше саме в Шпандау [10, s.58].

У своїх судженнях К.Харватова солідарна з іншою сучасною чеською дослідницею – Даною Дворачковою-Малою. Чи не вперше серед чеських медієвістів Д.Дворачкова-Мала наголосила, що життя Вацлава в бранденбурзькій неволі не мало бути таким суворим, як це зображує “Збраславська хроніка”, що намагається створити образ короля-мученика. Адже в період, коли в Шпандау жив Вацлав, там регулярно збиралися Асканії. Тобто йдеться про замок, який часто відвідували і в якому час від часу вирувало насичене світське життя. Тож уявлення про те, що Асканії залишали Вацлава голодним і в подертому взутті, тоді як самі сиділи б на гучних бенкетах у пишному вбранні, виглядає, як казка про Попелюшку. Інша справа, якщо порівняти розкішне і вишукане життя празького двору, яке Вацлаву було добре відоме з раннього дитинства, і набагато скромніше середовище бранденбурзьких замків.

Про те, що в Бранденбурзі з Вацлавом не могли поводитися надто суворо, свідчить ще кілька фактів. Так, коли він досяг зрілого віку, то підтримував дружні стосунки з Оттоном V Довгим, а відтак і з його сином Германом. У той час ще жила і Вацлавова тітка Божена Пршемислівна, мати Оттона V Довгого, яка навряд чи дозволила б негідно поводитися з племінником. У 1292 р. Вацлав прийняв від свого двоюрідного брата рицарський

пояс. Однак, вважає Д.Дворачкова-Мала, як би не було, в жодному разі не слід відкидати ще один фактор – психічний стан чеського королевича, на який суттєво могло вплинути те, що в семилітньому віці він втратив батька, а відтак його було відірвано від родини, розлучено з матір'ю, сестрами, нянею Елішкою. Будь-яке добре ставлення не перекриють усього, пережитого Вацлавом у дитячих лихоліттях [7, s.328–329; 13, s.133–135].

Під час антропологічних досліджень Вацлавових останків на щелепі й кістках у нього було виявлено сліди рахіту, викликаного поганим харчуванням і нестачею в дитинстві вітаміну Д. Втім, мабуть, так і не вдасться з'ясувати, чи такий стан був спричинений занедбаною опікою, чи йшлося про хворобливий організм королевича від народження [1, s.27; 10, s.58].

За час відсутності Вацлава ситуація в Чехії дедалі погіршувалася. Влада Оттона V Довгого трималася завдяки військовим підрозділам з Бранденбурга та інших німецьких регіонів, які жорстоко поводитися з місцевими населенням. Так, празький хроніст занотував, що “земля чеська була тоді ще в жахливому становищі, часто тут траплялися спустошення, грабунки і підпали” (*...enim terra Bohemiae eo tempore in malo statu erat, turbabatur spoliis, rapinis et incendiis...*)[6, s.160; 23, p.343]. Доповнює картину повідомлення Прибіка з Раденіна, який характеризує добу регентського урядування Оттона V Довгого такими словами: „Під час його опікунства Чехією управляли й керували дуже погано. Незліченний люд з його землі, тобто з маркграфства Бранденбурзького, саксонці та інші німці постійно і нещадно завдавали населенню того королівства численних збитків, бід і втрат грабунками, пожежами, убивствами, наживою рухомого й нерухомого майна і маєтків. Нападали на землі королівства Чеського всюди так, що його населення та жителі покинули свої власні домівки й маєтки і ховалися в густих лісах у вигнанні та у віддалених місцях у гаях і горах, причому переховувалися самі, переховували своїх дітей і худобу, якщо таку хтось мав попри ці постійні напади ворогів” [17, p.165–166; 19, s.374].

Небезпеку становили не лише чужинці. Деякі чеські вельможі поспішили скористатися з послаблення центральної влади для того, аби збагатитися за рахунок слабших, і навіть стали захоплювати королівські маєтки, а також нападати на церковні володіння. В результаті, як пише вчений В.Томек, почалися чвари між чехами й німцями, між панами й королівськими містами, між чиновниками в королівських замках та духовенством, яке було наділене майном і привілеями [3, с.232].

Налякана загрозливою ситуацією, чеська шляхта зібралася в травні 1281 р. на сейм у Празі і тут уперше виступила на захист інтересів Чеського королівства, взявши на себе відповідальність за його подальший розвиток. Вона пообіцяла повернути захоплені маєтки короні, покласти край грабун-

кам і розпочала переговори з бранденбурзьким маркграфом про повернення короля [9, s.53–54; 10, s. 66–69].

Аж весною 1283 р. представники чеської шляхти на чолі з празьким єпископом Тобіашем та Пуркартом з Яновиць зуміли остаточно домовитися з бранденбурзьким маркграфом щодо винагороди за опіку над Вацлавом II. Загальна сума, яку запросив Оттон V, сягнула 35 тис. гривень срібла. Однак чеські пани стільки грошей не мали і пристали на те, що за опіку над чеським королевичем та його виховання бранденбурзький маркграф отримає під заставу частину північної Чехії з такими містами, як Житава, Дечін, Мост та Усті над Лабем, а також замками Бездеж, Острим, Ронов, Сваров на Лабі. Все це мало відповідати сумі в розмірі 20 тис. гривень. Решту ж належало виплатити готівкою. Вдаючись до такого кроку, Оттон V плекав надії на тривале володіння цими територіями, а відтак і на їх приєднання до володінь Бранденбурзького маркграфства. Лише після того, як Оттон V отримав обумовлену суму і заставний лист на окреслені північночеські землі, відпустив Вацлава II додому [10, 69–70; 13, 140–143].

У травні 1283 р. Вацлав II нарешті повернувся в Прагу. На той час йому було 12 років, а тому він все ще не мав прав на самостійне правління. Найважливіші посади поділили між собою представники угруповання шляхти, які доклали чимало зусиль для звільнення свого короля. Невдовзі ці нові урядовці звернулися до Рудольфа I Габсбурга зі скаргою на правомірність отримання Оттоном V Довгим під заставу територій на півночі Чехії. Позаяк справа стосувалася безпосередньо його майбутнього зятя, то на імперському з'їзді, який відбувся 23 серпня 1283 р. у Фрейбурзі (Швейцарія), німецький король анулював територіальні поступки Вацлава II бранденбурзькому маркграфові. Своє рішення Рудольф I Габсбург мотивував тим, що 1278 р. Оттон V отримав в управління Чехію безкорисливо. В результаті, північночеські міста та замки було повернуто до складу Чеського королівства [9, s.56; 10, s.74].

Регентство Оттона V Довгого над спадкоємцем чеського трону Вацлавом II, яке тривало майже п'ять років, завершилося. Однак Вацлаву II довелося докласти ще чимало зусиль для того, аби стати повновладним правителем Чеського королівства.

Список використаних джерел:

1. *Лесны И. О недугах сильных мира сего (властелины мира глазами невролога) / Иван Лесны. – Прага : Графит, 1990. – 184 с.*
2. *Ліхтей І. Між Штауфенами і Вельфами: консолідація Чеського королівства та зміцнення його міжнародного статусу за правління Пришмисла Отакара I*

- (1197–1230) : моногр. / Игор Лихтей. – Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2011. – 336 с.
3. Томек В. Исторія Чешскаго королевства/В.Томек ; пер. съ чешскаго подъ редакцією В.Яковлева. – С.-Петербургъ : Изданіе книгопродавца С.В.Звопарева, 1868. – 843 с.
  4. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Tomus IV, 1268–1293 / studio et opera Antonii Bozcek. – Olomouci : Skarnitzl, 1845. – 412 s.*
  5. *Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters / Nach den Abschriften Franz Lichtensteins herausgegeben von Joseph Seemüller. – Hannover : Hahnsche Buchhandlung, 1893. – Tomus V. Pars II. Ottokars Österreichische Reimchronik. – S. 722–1439. – (Monumenta Germaniae Historica).*
  6. *Druhé pokračování Kosmovy kroniky // Pokračovatelé Kosmovi / [Z lat. rukopisů] přel. Karel Hrdina, V.V. Tomek a Marie Bláhová; Úvod: M. Bláhová a Zdeněk Fiala; Doslov: Pokračovatelé Kosmovi, pozn. a vysvětl. naps., rejstřík jmen a míst sest. M. Bláhová. – 1. vyd. – Praha : Svoboda, 1974. – S. 75–191*
  7. *Dvořáčková-Malá D. Václav II. / Dana Dvořáčková-Malá // Přemyslovci. Budování Českého státu / Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička, eds. ve spolupráci s Pavlínou Maškovou a Robertem Novotným. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009. – S. 328–331.*
  8. *František Pražský. Kronika / Překlad Marie Bláhová // Kroniky doby Karla IV. – Praha : Svoboda, 1987. – S. 55–172.*
  9. *Hádek C. Konec Přemyslovců v Čechách / Cyril Hádek. – Praha : Akropolis, 2006. – 208 s.*
  10. *Charvátová K. Václav II. Král český a polský / Kateřina Charvátová. – Praha : Vyšehrad, 2007. – 352 s. – (Edice Velké postavy českých dějin / svazek 7).*
  11. *Charvátová K. Václav II. / Kateřina Charvátová // Čeští králove / Ed. Marie Ryanťová, Petr Vorel. – Praha–Litomyšl : Paseka 2008. – S. 117–129.*
  12. *Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218–1291) do Fridricha III. (1415–1493) / Karl-Friedrich Krieger. – Praha : Argo, 2003. – 256 s. – (Edice dějiny Evropy / svazek 4).*
  13. *Malá-Dvořáčková D. Braniboři v Čechách a zjetí Václava II. (česko-braniborské vztahy ve 13.století) / Dana Malá-Dvořáčková // Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století. Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném ve dnech 12. a 13. května 2004 v Clam-Gallasově paláci v Praze / Uspořádaly Lenka Bobková, Jana Konvičná. – Praha, 2005. – S. 129–158.*
  14. *Medek V. Osudy moravské církve do konce 14. věku : I. díl Dějin olomoucké arcidiecéze / Václav Medek. – Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1971. – 193 s.*
  15. *Palacký F. Dějiny národu Českého v Čechách a v Moravě dle původních pramenu / František Palacký. – Praha: Nakladatel V.Kočí, 1921. – 1280+XVI s.*
  16. *Petra Žitavského kronika Zbraslavská // Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého péčí “Spolku historického v Praze”, pořádáním Josefa Emlera. – Praha : Nákladem nadání Františka Palackého, 1884. – Díl IV. Kronika Zbraslavská. Výpisy z rozličných kronik s několika zápisy Zbraslavskými.*

- Kronika Františka Pražského. Kronika Beneše Krabice z Weitmile / K vydání upravil Josef Emler. – P. 3–337.
17. *Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon bohemiae* (Přibíka z Radenína řečeného Pulkavy Kronika česká) / Vydali Josef Emler a Jan Gebauer // *Fontes rerum bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého péči "Spolku historického v Praze", pořádáním Josefa Emlera.* – Praha : Nákladem Nadání Františka Palackého, 1893. – Tom V. *Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon bohemiae; Laurentii de Brzezowa Historia hussitica; Excerpta ex Historia Laurentii de Brzezowa; Laurentii de Brzezowa Carmen de victoria bohemorum apud Domazlitz; Chronicon univesitatis pragensis; Chronicon Bartossek de Drahonicz; Addimentum ad Chronicon Bartossek de Drahonicz* (Díl V. Přibíka z Radenína řečeného Pulkavy Kronika česká; Kronika Vavřince z Březové; Výtah z Kroniky Vavřince z Březové; Vavřince z Březové Piseň o vítězství u Domažlic; Tak zvaná Kronika University pražské; Kronika Bartoška z Drahonice; Příklad Kroniky Bartoška z Drahonice / Vydali Josef Emler a Jan Gebauer, Jaroslav Goll). – P. 1–326.
18. *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* // *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého.* – Praha : Nákladem musea Království Českého, 1874. – Tom II. (Díl II). – Fasc. 1. (Svazek 1). *Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus* (Kosmův letopis Český s pokračovateli) / Vydavatel Josef Emler; Překladatel Václav Tomek. – P. 308–335.
19. *Přibík z Radenína, řečený Pulkava. Kronika česká / Překlad Marie Bláhová // Kroniky doby Karla IV.* – Praha : Svoboda, 1987. – S. 269–444.
20. *Regesta Bohemiae et Moraviae: diplomatica nec non epistolaria / opera Josephi Emler.* – Praha : Tiskárna Grégerianis, 1882. – Pars 2, 1253–1310. – 1488 p.
21. Šusta J. *České dějiny.* – Praha : Jan Laichter, 1935. – Dílu II. Část 1. *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví.* – 803 s.
22. Vaniček V. *Velké dějiny zemi Koruny české / Vratislav Vaniček.* – Praha–Litomyšl : Paseka, 2002. – Svazek III. 1250–1310. – 760 s.
23. *Wyprawowani o złych létech po smrti krále Přemysla Otakara II.* // *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého.* – Praha : Nákladem musea Království Českého, 1874. – Tom II. (Díl II). – Fasc. 1. (Svazek 1). *Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus* (Kosmův letopis Český s pokračovateli) / Vydavatel Josef Emler; Překladatel Václav Tomek. – P. 335–366.
24. *Zbraslavská kronika. Chronicon aulae regiae / Překlad František Heřmanský, verše přeložil Rudolf Mertlík, historická revize Zdeněk Fiala, spolupráce Marie Bláhová.* – 2. opravené vydání. – Praha : Svoboda, 1976. – 598 s.
25. *Žemlička J. Století posledních Přemyslovců / Josef Žemlička ; [úvod Dušan Třeštík].* – Druhé přepracované vydání, v Melantrichu první. – Praha : Melantrich, 1998. – 416 s. – (Edice historia Bohemica).
26. *Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků / Josef Žemlička.* – Praha : Lidové noviny, 2011. – 752 s. – (Edice Česká historia, sv.25).